

سازمان‌های بین‌المللی

سری کتاب‌های کمک آموزشی کارشناسی ارشد

مجموعه علوم سیاسی

مؤلف: بهنام خسروی

سرشناسه	: خسروی، بهنام (۱۳۶۹)
عنوان	: سازمان‌های بین‌المللی
مشخصات نشر	: تهران: مشاوران صعود ماهان، ۱۴۰۲
مشخصات ظاهری	: ۲۴۳ ص
فروست	: سری کتاب‌های کمک آموزشی کارشناسی ارشد
شابک	: ۹-۷۶۷-۴۵۸-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیهیای مختصر
یادداشت	: این مدرک در آدرس http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۸۹۹۱۷۳

کتاب: سازمان‌های بین‌المللی
مدیر مسئول: هادی سیاری، مجید سیاری
مؤلف: بهنام خسروی
ناشر: مشاوران صعود ماهان
مسئول تولید محتوا: سمیه بیگی
نوبت و تاریخ چاپ: اول / ۱۴۰۲
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
قیمت: ۳/۲۳۰/۰۰۰ ریال
شابک: ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۸-۷۶۷-۹

انتشارات مشاوران صعود ماهان: خیابان ولیعصر، بالاتر از تقاطع مطهری،

روبروی قنادی هتل بزرگ تهران، جنب بانک ملی، پلاک ۲۰۵۰

تلفن: ۴-۸۸۱۰۰۱۱۳

سخن ناشر

«ن والقلم و ما یسطرون»

کلمه نزد خدا بود و خدا آن را با قلم بر ما نازل کرد.

به پاس تشکر از چنین موهبت الهی، مؤسسه ماهان درصدد برآمده است تا در راستای انتقال دانش و مفاهیم با کمک اساتید مجرب و مجموعه کتب آموزشی خود برای شما داوطلبان ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد، گام مؤثری بردارد. امید است تلاش‌های خدمتگزاران شما در این مؤسسه پایه‌گذار گام‌های بلند فردای شما باشد. مجموعه کتاب‌های کمک آموزشی ماهان به‌منظور استفاده داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد سراسری و آزاد تألیف شده‌اند. در این کتاب‌ها سعی کرده‌ایم با بهره‌گیری از تجربه اساتید بزرگ و کتب معتبر داوطلبان را از مطالعه کتاب‌های متعدد در هر درس بی‌نیاز کنیم.

دیگر تألیفات ماهان برای سایر دانشجویان به‌صورت ذیل است.

● مجموعه کتاب‌های ۸ آزمون: شامل ۵ مرحله کنکور کارشناسی ارشد ۵ سال اخیر به همراه ۳ مرحله آزمون تألیفی ماهان همراه با پاسخ تشریحی می‌باشد که برای آشنایی با نمونه سوالات کنکور طراحی شده است. این مجموعه کتاب‌ها با توجه به تحلیل ۳ ساله اخیر کنکور و بودجه‌بندی مباحث در هریک از دروس، اطلاعات مناسبی جهت برنامه‌ریزی درسی در اختیار دانشجو قرار می‌دهد.

● مجموعه کتاب‌های کوچک: شامل کلیه نکات کاربردی در گرایش‌های مختلف کنکور کارشناسی ارشد می‌باشد که برای دانشجویان جهت جمع‌بندی مباحث در ۲ ماهه آخر قبل از کنکور مفید است.

بدین‌وسیله از مجموعه اساتید، مولفان و همکاران محترم خانواده بزرگ ماهان که در تولید و به‌روزرسانی تألیفات ماهان نقش مؤثری داشته‌اند، صمیمانه تقدیر و تشکر می‌نماییم.

دانشجویان عزیز و اساتید محترم می‌توانند هرگونه انتقاد و پیشنهاد درخصوص تألیفات ماهان را از طریق سایت ماهان به آدرس mahan.ac.ir با ما در میان بگذارند.

مؤسسه آموزش عالی آزاد ماهان

سخن مؤلف

درس سازمانهای بین‌المللی یکی از دروس جذاب و شیرین رشته علوم سیاسی و روابط بین‌الملل می‌باشد و همواره از منابع آزمون کارشناسی ارشد بوده است. نظر به گستردگی مبحث سازمانهای بین‌المللی و نیز برای جلوگیری از سردرگمی داوطلبان این رشته گردآورنده این کتاب سعی کرده که مهمترین و اصلی‌ترین مباحث این درس را در قالب یک مجموعه درآورد تا راهنمایی باشد برای جویندگان علم و دانش. مجموعه حاضر در برگزیده مباحث اصلی و نکات کلیدی و نیز دارای تست‌های تألیفی مربوط به هر فصل و نیز آزمونهای سراسری چند سال اخیر می‌باشد. گردآورنده هرگز بر این باور نیست که مراجعه به این مجموعه، آمادگی کامل را برای داوطلبان جهت شرکت در کنکور کارشناسی ارشد فراهم می‌سازد، بلکه این تنها قدمی است برای آشنائی داوطلبان و آمادگی برای شرکت در آزمون سراسری و در واقع باید به این مجموعه بعنوان یک منبع مکمل نگریست و داوطلبان باید دیگر منابع موجود و مربوط به درس سازمان‌های بین‌المللی را بطور دقیق و عمیق مورد مطالعه قرار دهند.

در پایان از مسئولین موسسه آموزش عالی ماهان بخاطر حمایتی که از بنده در چاپ این مجموعه بعمل آوردند تشکر و سپاسگذاری می‌کنم.

۸	فصل اول: ویژگی‌های کلی و مشترک و چارچوب‌های نظری سازمان‌های بین‌المللی
۲۴	سوالات چهار گزینه‌ای تألیفی فصل اول
۲۶	پاسخ سوالات تألیفی فصل اول
۲۸	فصل دوم: جامعه ملل
۳۶	سوالات چهار گزینه‌ای تألیفی فصل دوم
۳۷	پاسخ سوالات تألیفی فصل دوم
۳۹	فصل سوم: سازمان ملل متحد
۵۸	سوالات چهار گزینه‌ای تألیفی فصل سوم
۶۰	پاسخ سوالات تألیفی فصل سوم
۶۲	فصل چهارم: ارکان فرعی سازمان ملل متحد
۷۴	سوالات چهار گزینه‌ای تألیفی فصل چهارم
۷۶	پاسخ سوالات تألیفی فصل چهارم
۷۸	فصل پنجم: ایران و سازمان ملل متحد
۸۴	سوالات چهار گزینه‌ای تألیفی فصل پنجم
۸۶	پاسخ سوالات تألیفی فصل پنجم
۸۳	فصل ششم: سازمان‌های منطقه‌ای
۱۰۱	سوالات چهار گزینه‌ای تألیفی فصل ششم
۱۰۳	پاسخ سوالات تألیفی فصل ششم
۱۰۵	سوالات کنکور سراسری و آزاد
۱۰۸	سوالات و پاسخنامه آزمون سراسری ۱۳۷۸
۱۱۱	سوالات و پاسخنامه آزمون سراسری ۱۳۷۹
۱۱۶	سوالات و پاسخنامه آزمون سراسری ۱۳۸۰
۱۲۸	سوالات و پاسخنامه آزمون سراسری ۱۳۸۱
۱۲۶	سوالات و پاسخنامه آزمون سراسری ۱۳۸۲
۱۳۱	سوالات و پاسخنامه آزمون سراسری ۱۳۸۳
۱۳۷	سوالات و پاسخنامه آزمون سراسری ۱۳۸۴
۱۴۵	سوالات و پاسخنامه آزمون سراسری ۱۳۸۵

۱۵۰	سوالاا و پاسااناما آزماون سراسری ۱۳۸۶
۱۵۵	سوالاا و پاسااناما آزماون سراسری ۱۳۸۷
۱۶۰	سوالاا و پاسااناما آزماون سراسری ۱۳۸۸
۱۶۵	سوالاا و پاسااناما آزماون سراسری ۱۳۸۹
۱۷۰	سوالاا و پاسااناما آزماون سراسری ۱۳۹۰
۱۷۴	سوالاا و پاسااناما آزماون سراسری ۱۳۹۱
۱۷۷	سوالاا و پاسااناما آزماون سراسری ۱۳۹۲
۱۸۲	سوالاا و پاسااناما آزماون سراسری ۱۳۹۳
۱۸۵	سوالاا و پاسااناما آزماون آزاد ۱۳۷۶
۱۹۴	سوالاا و پاسااناما آزماون آزاد ۱۳۷۸
۲۰۰	سوالاا و پاسااناما آزماون آزاد ۱۳۷۹
۲۰۶	سوالاا و پاسااناما آزماون آزاد ۱۳۸۰
۲۱۳	سوالاا و پاسااناما آزماون آزاد ۱۳۸۱
۲۲۰	سوالاا و پاسااناما آزماون آزاد ۱۳۸۲
۲۲۸	سوالاا و پاسااناما آزماون آزاد ۱۳۸۳
۲۳۳	سوالاا و پاسااناما آزماون سراسری ۱۳۹۵
۲۳۹	سوالاا و پاسااناما آزماون سراسری ۱۳۹۶
۲۴۳	منابع

فصل اول

ویژگی‌های کلی و مشترک و چارچوب‌های نظری سازمان‌های بین‌المللی

♦ چارچوب‌های نظری در سازمان‌های بین‌المللی

♦ طبقه‌بندی سامان‌های بین‌المللی

فصل اول

ویژگی‌های کلی و مشترک و چارچوب‌های نظری سازمان‌های بین‌المللی

تکوین سازمان‌های بین‌المللی جدید متعلق به قرن نوزدهم است، اما تلاش و کوشش جدی برای توسعه و شکوفایی آنها در قرن بیستم صورت گرفت و دنبال شد. سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی و منطقه‌ای از ۱۹۴۵ به بعد از نظر تعداد افزایش یافته و در حال حاضر تعداد آنها بالغ بر ۵۰۰۰ است.

سازمان‌های بین‌المللی جدید را می‌توان به سازمان‌های بین‌الدولی و سازمان‌های غیردولتی تقسیم کرد. ویژگی‌های مشترک، سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی غیر انتفاعی و بین‌الدولی عبارتست از:

۱- وجود تشکیلات دائمی برای انجام دادن وظایفی پیگیر و مستمر

۲- عضویت داوطلبانه اشخاص یا کشورهای واجد شرایط

۳- وجود اساسنامه‌ای که در آن، هدف‌ها، وظایف، ساختار و روش کار مشخص می‌شود.

۴- داشتن رکن مشورتی (مجمع عمومی)

۵- دارا بودن دبیرخانه دائمی برای انجام وظایف اداری، تحقیقاتی و اطلاعاتی مستمر

به علاوه سازمان‌های بین‌الدولی قاعداً بر اساس یک عهدنامه معتبر تاسیس می‌شوند.

سازمان‌های بین‌المللی می‌توانند نقش‌های مهمی را عهده دار شوند، وظیفه اصلی آن‌ها فراهم آوردن وسایل همکاری میان دولت‌ها در زمینه‌هایی است که این همکاری منافی برای همه یا اکثر دولت‌ها به همراه دارد. کارکرد دیگر سازمان‌های بین‌المللی برقراری ارتباط بین دولت‌ها به منظور شناسایی زمینه‌های همکاری بین آنهاست.

نکته: هر سازمان بین‌المللی یک نهاد بین‌المللی است اما هر نهاد بین‌المللی الزاماً یک سازمان بین‌المللی نیست. در حقیقت سازمان‌های بین‌المللی مرحله‌ای عالی از تکنیک تنظیم روابط بین‌المللی‌اند.

گام‌های نخستین در همکاری بین‌المللی

شاید بتوان واقعه صلح وستفالی ۱۶۴۸ را آغاز دوره تاریخی معاصر در دیپلماسی شمرد. در این دوره روابط دیپلماتیک از دید مردم جریانی کاملاً بسته، مخفی و حتی در بعضی موارد مخوف بود. قرن هجدهم دوران طلایی دیپلماسی نام گرفته بود. چون عدم دخالت نداشتن مردم، امکان تحرک و انعطاف زیادی را به دیپلمات‌ها می‌بخشید. دیپلماسی این قرن طبیعتی مخفی است.

شاید انقلاب فرانسه و جنگ‌های ناپلئونی را بتوان ضربه‌ای کاری بر پیکر دیپلماسی سنتی در تئوری و بتوان اتحاد مقدس را اولین تجربه سازمانی بین‌المللی برشمرد.

نکته: کنسرت اروپا شامل کشورهای روس، پروس و اتریش و انگلیس بود و فرانسه در کنگره اکس‌لاشاپل در ۱۸۱۸ به این اتحادیه پیوست.

در قرن نوزدهم (کنسرت اروپا)، دیپلماسی نمایش موفق‌تری را در مسیر طبیعت مخفی به بازار عرضه کرد.

کنفرانس‌های لاهه ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ در جهت وضع مقررات بین‌المللی در زمینه حقوق جنگ دریایی و زمینی تشکیل شدند. دیپلماسی قرن نوزدهم به ثبات در صحنه سیاسی اروپا گرایش داشت. اتحادیه کنسرت اروپا هر چند یک سازمان بین‌المللی به معنی اخص کلمه نبود، اما موفق شد با اعمال روش‌های دیپلماتیک کلاسیک نوعی تداوم در همکاری بین دولت‌ها بوجود آورد.

خاستگاه نظام بین‌المللی کنونی و سازمان‌های بین‌المللی را می‌توان اروپا دانست.

در ۱۸ مه ۱۸۹۹ اولین کنفرانس موسوم به کنفرانس صلح لاهه به پیشنهاد نیکلای دوم امپراتوری روسیه تشکیل شد. هدف از آن جستجوی راه‌هایی برای دستیابی به یک صلح پایدار در جهان بود. برای اولین بار در این کنفرانس علاوه بر بیست کشور اروپایی، دو کشور امریکایی یعنی ایالات متحده آمریکا و مکزیک به چهار کشور آسیایی، ایران، چین، ژاپن و تایلند (سیام) نیز شرکت داشتند. هدف و انگیزه اصلی پیشنهاد نیکلای دوم روسیه از کنفرانس لاهه سه موضوع اساسی زیر مورد بحث کنفرانس را در بر می‌گرفت:

۱- تقلیل تسلیحات و جلوگیری از افزایش بودجه‌های نظامی

۲- تنظیم قواعد جنگ

۳- تنظیم راه‌های مسالمت آمیز برای حل اختلافات بین‌المللی

دیوان دائمی داوری نتیجه این کنفرانس (۱۸۹۹ لاهه) بود.

دومین کنفرانس صلح لاهه به دعوت امپراتور روسیه در ۱۹۰۷ تشکیل شد و کلیه جمهوری‌های امریکای جنوبی و چهار کشور آسیایی مستقل شرکت داشتند. می‌توان گفت که این کنفرانس اولین مجمع عمومی کشورهای جهان در روابط بین‌المللی بود.

از خصوصیات مهم سیستم لاهه جهانی بودن آن بود. ویژگی‌های سیستم لاهه:

۱- تساوی حقوق و مزایای کشورهای کوچک و بزرگ در روابط بین‌الملل

۲- اصل استقلال و تساوی کشورهای بزرگ و کوچک

۳- سیستم لاهه شروع و ظهور یک اقدام دسته جمعی برای مقاصد عمومی و دائمی در روابط بین دولت‌ها بود.

۴- یکی دیگر از ویژگی‌های بارز کنفرانس‌های لاهه، سیستماتیک کردن روابط بین‌الملل برای اولین بار در جهان بود.

نقص عمده سیستم لاهه این بود که سیستم مزبور بدون در نظر گرفتن انقلاب صنعتی و پیشرفت سلاح‌های جنگی که وقوع جنگ را تقریباً حتمی می‌کرد، جنگ را تحریم نکرد بلکه آنرا مجاز شمرد و درصدد تنظیم قواعد و حقوق مربوط به آن بود.

سازمان‌های بین‌المللی در قرن بیستم

ضرورت اجتناب از جنگ و مخاصمات بین دولت‌ها، پیشرفت علوم و فنون، توسعه ارتباطات، بسط مناسبات تجاری و بالاخره احساسات بشر دوستانه مهمترین دلایل ایجاد، گسترش و تقویت سازمان‌های بین‌المللی در طول قرن بیستم و سال‌های اخیر بوده است. سازمان‌های بین‌المللی را می‌توان مثابه کارگزاران نظام بین‌المللی و مکانیسم‌های همبستگی ارزیابی کرد. نخستین گام‌های موثر در جهت ایجاد سازمان‌های بین‌المللی در قرن نوزدهم برداشته شد. این اقدامات بر واقعیات و بویژه واقعیات فنی چهار گوشه جهان تکیه داشت.

بنابراین با توجه به توسعه فنی و نیازهای بازرگانی بین‌المللی که این همبستگی را استحکام می‌بخشید، نخستین سازمان‌های بین‌المللی و اتحادیه‌های اداری بنیاد گذاشته شد. چنانچه در ۱۸۶۵ اتحادیه بین‌المللی تلگراف، در سال ۱۸۷۴ اتحادیه پست که بعد او در ۱۸۷۸ به صورت اتحادیه جهانی پست درآمد، تاسیس گردید.

جرمی بنتام، ژان ژاک روسو، ابه دوسن پیر و کانت فیلسوف پروسی همگی از پیشروان نهضت طرفدار سازمان بین‌المللی بودند که بینش‌هایشان فقط در مباحث تاریخ عقاید سیاسی مطرح شد و در طرح سازمان‌های بین‌المللی که بعداً بنیاد گرفت، چندان موثر واقع نشد، هر چند سهم بنتام و کانت را نباید در این زمینه نادیده گرفت چون نمایندگان بریتانیا در کنفرانس دوم لاهه از اندیشه‌های بنتام الهام گرفتند. نظر وی هم چنین موجب شد تا مصوبات جامعه ملل رسماً انتشار یابد. کنوانسیون ۲۱ مه ۱۹۳۰ در مورد آزادی ارتباطات جامعه ملل در دوران بحران نیز ثمره اندیشه‌های بنتام بود.

- مشکل اساسی همه موسسات بین‌المللی نقش دوگانه‌ای است که به آنها سپرده شده است. از یک سو مؤسسات هدف‌های بین‌المللی معینی را دنبال می‌کنند، از سوی دیگر، دولت‌های عضو با همان منافعی که از قبل دارند وارد این مؤسسات می‌شوند یعنی با حفظ حاکمیت مطلق خود انتظار دارند این هدفها برآورده شده و حاکمیت آنها نیز محدود نگردد. جوزف فرانکل می‌گوید: به منظور برآورد نقش دوگانه موسسات بین‌المللی به عنوان ابزارهای نظم بین‌المللی و سیاست‌های ملی کشورهای عضو باید جایگاه

آنها را در سه عرصه سیاست بین‌المللی مربوط به « حقوق قدرت » « حقوق معامله به مثل » « حقوق کل اجتماع بین‌المللی » بررسی کرد.

موفقیت موسسات با دوری آنها از سیاست قدرت تناسب مستقیم داشته است، یعنی هر چه بر قدرت دولتها کمتر اثر گذارند، دولتها بیشتر به همکاری مایل می‌شوند.

هماهنگی و معامله به مثل به طور موفقیت آمیز از سده نوزدهم عملی شد و در سده بیستم، هنگامیکه سازمان‌های جدیدی به آن تعداد محدود اضافه شدند، بیشتر توسعه یافت. رشد سازمان‌هایی که به سیاست مربوط اند، تنها در آغاز سده جاری شروع شد. سازمان‌های بین‌المللی مربوط به سیاست قدرت در نتیجه فروپاشی نظم کهن مبتنی بر توازن قدرت، در پی جنگ جهانی اول پدید آمدند.

انتظارات از سازمان‌های بین‌المللی

- ۱- یکی از هدفها در نهضت سازمان سازی فراهم آوردن تضمینی برای موافقتهای احتمالی بین دولتهاست.
- ۲- هدف دیگر که به هدف اول نزدیک است ایجاد نظم بین‌المللی است. نیاز مبرم جهان بیش از هر چیز و آنچه که سازمان‌های بین‌المللی باید انجام دهند ارائه یک صلح کارآمد است. این فرضیه تا حدود زیادی الهام بخش کوششی است که در راه سازمانهای بین‌المللی قرن بیستم صرف شد.
- ۳- ایجاد حقوق بین‌المللی و تعدیل آن از طریق تحول تدریجی عرف و روند پیمانها بیش از حد کند و طاقت فرسا به نظر می‌رسید. سازمان‌های بین‌المللی به این دلیل که می‌توانند یک روند قانونگذاری بین‌المللی اصلاح شده را ارائه دهند مورد توجه قرار گرفتند.
- ۴- یکی از ارزشمند ترین و پیگیرترین نظریه‌ها در مورد سازمانهای بین‌المللی این است که آنها با فراهم آوردن یک حکم، یعنی یک مقام رسمی بی‌طرف و بی‌غرض که در درگیری‌های بین دولتها به قضاوت بنشینند و به بهترین وجه به نظام خدمت کند.
- ۵- انتظار دیگری که از سازمانهای بین‌المللی می‌رود میانجیگری است که خود صورت دیگری از حاکمیت است. یعنی نقش مقام ثالثی که ترجیحاً سیاسی است تا حقوقی و ممکن است در دعوای بین‌المللی وارد شود.
- ۶- حاکمیت دولتها دلالت بر جدائی بالقوه پرهزینه کشورها از یکدیگر دارد. هم دولتمردان و هم سیاستمداران آرمانگرا در مورد این جنبه‌ی ناراحت کننده‌ی حاکمیت متأسفند و برای درمان به سازمان‌های بین‌المللی چشم دوخته‌اند.
- ۷- یکی از کار ویژه‌های بالقوه سازمان‌های بین‌المللی ارائه خدمات مشترک اعم از اقتصادی- اجتماعی و فنی برای تمام دولتها یا گروه منتخبی از آنها است.
- ۸- از آغاز نهضت سازمان سازی بین‌المللی، از سازمان‌های بین‌المللی انتظار می‌رفت که به نمایندگی نظام جهانی در حکم ناظر بر فعالیت‌های دولتها درباره برخی حوزه‌های سیاسی که از لحاظ بین‌المللی مهم پنداشته شده‌اند عمل کنند.
- ۹- سازمان‌های بین‌المللی نیروی تکمیلی اضطراری یا ویژه در مقام حکومت‌های قیّم محدود یا نامحدود تلقی شده‌اند.
- ۱۰- بالاخره از سازمان‌های بین‌المللی انتظار می‌رفت که رهبران بین‌المللی اصیلی برای نظام جهانی ارائه کنند.

چارچوب‌های نظری در تشکیل سازمانهای بین‌المللی

(آرمان‌گرایی - واقع‌گرایی)

سیاست قدرت: (رئالیست‌ها)

هابز در کتاب لویاتان می‌گوید: ذات انسان از دو عامل و پدیده اصلی ترکیب یافته و اعمال رفتار بشر از این دو منبع سرچشمه می‌گیرد: ۱- استدلال و تعقل ۲- تمایلات و تنفرت

وی معتقد است بشر طبعاً در جنگ و ستیز زندگی می‌کند و پدیده جنگ « همه علیه هم » امری است طبیعی. علت طبیعی بودن حالت نزاع در بشر این است که در جامعه بشری اعمال افراد از دو قوه تلاش برای کسب قدرت و ترس از شکست سرچشمه می‌گیرد.

به نظر هابز، تجلی و برتری دو انگیزه‌ی تلاش برای کسب قدرت و ترس شکست از دیگران در اجتماع، موجب جنگ « همه علیه هم » شده است. بطوریکه می‌توان گفت جنگ یک وضعیتی طبیعی است ولی از سوی دیگر چون بشر از قوه‌ی تعقل و استدلال نیز

برخوردار بوده است، بخاطر فرار از این حالت طبیعی جنگ و ستیز از طریق قرارداد اجتماعی به ایجاد حکومت و وضع قوانین اقدام نمود تا بتواند اندکی از جنگ و نزاع بکاهد و زندگی عادی قابل تحملی را فراهم آورد. علت برقراری روابط دیپلماتیک کشورها در صحنه بین‌المللی و مایه سازگاری یا ناسازگاری موقت دولتها تحصیل قدرت و حفظ و ازدیاد و نمایش قدرت است.

از بنیانگذاران جدید سیاست قدرت و رئالیسم هانس مورگنتا است. وی معتقد است که تمام اعمال و رفتار بشر در اجتماع، از قدرت سرچشمه گرفته و قدرت طلبی امری است طبیعی و ذاتی بشر. سیاست و قدرت لازم و ملزوم یکدیگرند.

ایده نالیست‌ها (آرمان‌گرایان)

این گروه معتقدند جنگ‌های بین‌المللی تابع شرایط و عوامل خاصی تاریخی و اوضاع و احوال نامساعد بین‌المللی بوده است که هرگاه این عوامل نامساعد از بین رود، قدرت جوئی و جنگ و ستیز نیز از بین خواهد رفت.

ایده نالیست‌ها معتقد بودند که علل جنگ را دریافته و لذا پیشنهادهای لازم را برای برقراری صلح بدین شرح عرضه داشته‌اند.

۱- جرمی بنتام، رقابت برای بدست آوردن مستعمرات و حفظ آن را ریشه تمام منازعات و ستیزها در صحنه بین‌المللی دانست.

۲- ریچارد کوبدن انگلیسی و پرودون فرانسوی از طرفداران جدی این عقیده بودند که موانع و مشکلات بر سر راه «تجارت آزاد» عامل و ریشه اصلی سیاست قدرت و منازعات بین‌المللی است. به عقیده آنان با برداشتن موانع موجود بر سر راه تجارت آزاد، جنگ و ستیز نیز از صحنه بین‌المللی رخت بر می‌بندد.

۳- کارل مارکس عقیده داشت که سیستم سرمایه داری ریشه جنگها و سیاست قدرت در صحنه بین‌المللی است و معتقد بود که سوسیالیسم بین‌المللی جنگ و تلاش برای کسب قدرت در صحنه بین‌المللی را متوقف کرده و صلح دائمی را بوجود خواهد آورد.

۴- در قرن نوزدهم لیبرال‌ها ترویج می‌کردند که سیاست قدرت و جنگ طلبی زائیده و باقیمانده سیستمهای حکومت استبدادی و آریستوکراسی است و حکومت طبقات متوسط اجتماع و پیروزی دموکراسی و حکومت قانونی بر استبدادی و حکومت مطلقه، هماهنگی و صلح بین‌المللی را بوجود خواهد آورد.

۵- در قرن بیستم عده‌ای ایدئالیست بر این باور بودند که سیاست قدرت و جنگ را می‌توان از سیاست بین‌الملل جدا کرد و آنرا به طریقی از بین برد.

- فکر تاسیس جامعه ملل چیزی جز جهانی کردن سیستم دموکراسی پارلمانی نبود.

- دودستگی ایجاد شده میان روشنفکران آرمان‌گرا که با نظریه وودرو ویلسون درباره جامعه ملل موافق بودند و سیاستمدارانی که خود را برای «بازگشت به وضع عادی» در فشار می‌دیدند مانع از ورود امریکا به جامعه ملل شد.

- متخصصان برجسته تاریخ دیپلماسی به دنبال علل یا ریشه‌های جنگ جهانی اول می‌گشتند.

ادوارد کار تجزیه و تحلیل نافذی در مورد تفاوت‌های فلسفی آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی ارائه کرد. وی در کتاب «بحران بیست ساله» می‌نویسد:

«آرمان‌گرایان عمدتاً اعیان فکری سنت خوش بینی عصر روشنگری در قرن هجدهم، لیبرالیسم قرن نوزدهم و ایدئالیسم ویلسونی قرن بیستم هستند».

منشأ علم روابط بین‌الملل یک جنگ مصیبت بار بود و هدف این بود که جلوی این مرض جامعه انسانی را بگیرند که تکرار نشود در این مرحله اولیه توجه بیشتر روی هدف متمرکز بود.

آرمان‌گرایان امریکائی بر حقوق و تکالیف قانونی بین‌المللی، هماهنگی طبیعی منافع ملی که یادآور «دست نامرئی» آدام اسمیت بود تاکید می‌کردند و نیز اتکای شدید به نقش خرد و عقل در امور بشری و اعتقاد به صلح آفرین بودن محکمه جهانی افکار عمومی تاکید داشتند.

آرمان‌گرایان همچنین بر این باورند که می‌توان از افکار عمومی آگاه، انتظار اخذ تصمیمات عقلانی را داشت. از اصول محوری و اساسی نظریه آرمان‌گرایانه، حق ملتها برای تعیین سرنوشت خویش است.

آرمانگرایی در مرحله‌ی آغازین تکوین نظریه روابط بین‌الملل ظهور کرد.

با نزدیک شدن جنگ جهانی دوم، شکاف میان نظریه آرمانگرایی و رویدادهای روزمره عمیق‌تر شد. ناکامی‌ها و شکست‌های جامعه ملل در دهه ۱۹۳۰ در برابر بحرانهای موجود، موجب تردید پیرامون وجود هماهنگی منافع در برقراری صلح شد. واقع‌گرایان، بر خلاف آرمان‌گرایان، بجای تأکید بر آرمانها در روابط بین‌المللی، بر قدرت و منافع تأکید داشتند. واقع‌گرایی اساساً محافظه کار، عینیت‌گرا، محتاط و حزم‌اندیش و نسبت به اصول آرمان‌گرایانه و بدگمان است و به درس‌های تاریخ احترام می‌گذارد.

آنها همچنين هوادار دیدگاه «دولت-محور» در روابط بین‌المللی بوده و توجه خود را بر اقدامات دولت‌ها متمرکز می‌کند. از دید واقع‌گرایان، در دهه ۱۹۳۰ ثابت شد که تمسک به خرد و افکار عمومی، پشتیبان بسیار ضعیفی برای حفظ صلح است. برای نمونه این عوامل نتوانستند مانع از تجاوز ژاپن به منچوری و تجاوز ایتالیا به اتیوپی شوند. «کار» در مقام یک عملگر، هم آرمان‌گرایان و هم واقع‌گرایان را مواخذه می‌کرد. از نظر او در حالیکه آرمان‌گرایان درس‌های تاریخ را نادیده می‌گیرند، واقع‌گرایان نیز غالباً تاریخ را با بدبینی بیش از حد مطالعه می‌کنند.

مطالعات پس از جنگ دوم جهانی در مورد سازمانهای بین‌المللی

جنگ جهانی دوم و حوادث بعد از آن اندیشه غرب در مورد روابط بین‌المللی را از آرمانگرایی دورتر ساخت و به نوعی موجب تجدید حیات شد واقع‌گرایی کهن و تجدیدحیات یافته و آن را به عناصر قدرت هر چه نزدیکتر نمود. نویسندگان متعددی در اواخر ۱۹۴۰ آثاری را انتشار دادند که همگی بر رویکرد قدرت‌گرایانه برای مطالعه روابط بین‌الملل تأکید داشتند. از جمله آنها مارتین وایت شوارتنز برگر بودند.

نظریه رئالیستی ظرف دو دهه یعنی از دهه ۱۹۴۰ تا دهه ۱۹۶۰ مطالعات روابط بین‌الملل را در ایالات متحده شکل می‌داد.

مفروضات واقع‌گرایی:

- ۱- دولت‌های ملی بازیگران اصلی در یک نظام «دولت محور» هستند.
- ۲- سیاست داخلی را می‌توان به وضوح از سیاست خارجی تفکیک کرد.
- ۳- سیاست بین‌المللی کشمکش بر سر قدرت در یک محیط هرج و مرج گونه است.
- ۴- علیرغم برابری حقوق و حاکمیت، عملاً میان دولت‌های ملی از حیث قدرت و توانایی‌ها سلسله مراتبی است. واقع‌گرایان می‌گویند قدرت پدیده‌ای چند بعدی است که دارای هر دو مولفه نظامی و غیرنظامی است. به نظر واقع‌گرایان قدرت هم بعنوان وسیله و هم بعنوان هدف مورد توجه است و همه در راه بدست آوردن آن تلاش می‌کنند بنابراین برای مهار آن باید چاره‌اندیشی کرد که سیاست موازنه قدرت تنها راه ممکن برای مهار و کنترل و مقابله با آن است.

مقایسه دیدگاه آرمان‌گرایان با واقع‌گرایان

آرمان‌گرایان

- ۱- معتقد به آزادی عمل وسیع برای سیاستمداران در سیاستگذاری خارجی هستند.
- ۲- به این نکته می‌پردازند که افراد چگونه باید رفتار کنند.
- ۳- موازنه قوا، تسلیحات ملی، استفاده از زور در روابط بین‌المللی و معاهدات سری را مذموم می‌شمارند.
- ۴- اخلاق، حقوق و قواعد بین‌المللی را در روابط بین‌الملل مورد تأکید قرار می‌دهند.
- ۵- ایجاد هماهنگی بین منافع ملی کشورها را عامل تنظیم‌کننده صلح جهانی می‌دانند.
- ۶- آرمان‌گرایان و واقع‌گرایان هر دو عقلگرا و دارای بینش عقلانی هستند اما هر کدام به شیوه متفاوتی از دیگری نه اینکه حکومت عقل مختص آرمان‌گرایان باشد.
- ۷- سازمانهای بین‌المللی را ابزاری برای رسیدن به صلح بین‌المللی می‌دانند.

واقع‌گرایان

- ۱- انسان و دولت‌ها را طبیعتاً قدرت طلب می‌دانند.

- ۲- بعقیده آنان قدرت مرکز ثقل سیاست بین‌الملل و عامل تعیین کننده‌ی روابط بین‌الملل است.
 - ۳- به تجربه و احتیاط و دوری اندیشی معتقدند و به اصول ایدئالیستی بدگمان می‌باشند و برای درس تاریخ احترام قائلند.
 - ۴- تنها راه رسیدن به صلح را توازن قدرت می‌دانند.
 - ۵- دیدگاه بد بینانه‌ای از سیاست بین‌الملل القاء می‌کنند.
 - ۶- قدرت را بعنوان مفهوم بنیادی در علوم اجتماعی و روابط انسانی تلقی می‌کنند.
 - ۷- افکار عمومی نتوانسته است صلح را حفظ کند.
- در حالیکه ایدئالیست امیدوار است که تغییر موجب خلع سلاح شود، رئالیست نگران امنیت ملی بوده، تقویت نیروی نظامی را برای پشتیبانی از دیپلماسی ضروری می‌دانند.

کارکردگرائی

دیوید میترا نی از جمله معروفترین نظریه پردازان کارکرد گرائی است و نوشته‌های وی روی نظریه پردازان بعدی همگرائی تأثیر زیادی داشته است، وی استدلال می‌کرد که پیچیدگی فزاینده نظام‌های حکومتی، وظایف اساساً فنی و غیر سیاسی حکومتها را افزایش داده است.

نظریه میترا نی متضمن نوعی اصل انشعاب است که طبق آن توسعه همکاری در یک حوزه فنی به ظهور رفتار مشابهی در سایر حوزه‌های فنی منجر می‌شود. بنابراین می‌توان گفت که کارکردگرائی به سوی صلح معطوف بوده و می‌کوشد زمینه‌های آن را فراهم سازد. ارنست هاس نیز از نظریه‌پردازان همگرائی است.

نظریه پردازان همگرائی معتقدند که افراد هنگامی رفتار همگرایانه در پیش خواهند گرفت که پیش‌بینی کنند با پاداش‌ها و تنبیهات مشترکی روبرو خواهند شد.

تاریخچه سازمانهای بین‌المللی

- در یونان و روم باستان نهادی که حمایت از منافع شهروندان خود را که در بنادر کشورهای خارجی به تجارت مشغول بودند بر عهده داشت، «کنسول» نامیده می‌شد.

به علت نبود هرگونه مسئولیت سیاسی کنسول در خارج از کشور، افراد دیگری در مقام نماینده سیاسی کشور خویش به نام «سفیر» به خارج اعزام شدند.

این دیپلماسی دوگانه «کنسول- سفیر» از قرن پانزدهم بنا به پیشنهاد حکومت‌های ایتالیا، جای خود را به «سفیر دیپلماتیک دائم» داد.

تجارت و ارتباطات روز افزون بین‌المللی باعث پیدایش و توسعه سازمانهای بین‌المللی بوده است.

- شیوه مبادله سفرا به همراه هیئت دیپلماتیک از قرن پانزدهم به بعد مرسوم شد.

- تشکیل کنفرانس‌های بین‌المللی که مستقل از نمایندگان کشورها بودند، تنها راه دستیابی به حل مسالمت آمیز اختلافات به نظر می‌رسیدند. از نیمه قرن نوزدهم گرایش کشورها به تشکیل چنین تجمعاتی بیش از پیش مشهود شد. هرگونه قرارداد صلحی بدنبال مذاکرات در قالب یک کنفرانس بین‌المللی منعقد می‌شد زیرا مذاکرات دیپلماتیک دو جانبه برای حل مشکلات منطقه‌ای و جهانی بسیار نامناسب بوده‌اند. بعنوان مثال، به منظور تدوین رژیم حقوقی دریای سیاه که کشورهای مختلفی در آن ذینفع بودند، کنفرانس پاریس در ۱۸۵۶ برپا شد. همچنین برای رسیدگی به نقض مقررات این کنفرانس از جانب روسیه، کنگره برلن در ۱۸۷۱ تشکیل شد.

- کنفرانس‌های لاهه به سالهای ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ نیز در جهت وضع مقررات بین‌المللی در زمینه حقوق جنگ دریائی و زمینی تشکیل شدند.

- کنگره وین با ابتکار سیستم کنسرت نقطه عطفی در ایجاد سازمانهای بین‌المللی و نحوه فعالیت آنها بوده است، در این کنگره پیشنهاد شد که کنفرانس‌هایی در فواصل زمانی منظم تشکیل شود، اما عملاً این کنفرانس‌ها برای زمان بندی مشخص در مواقع ضروری برگزار می‌شدند.

در مجموع چهار کنگره بین سالهای ۱۸۱۸ و ۱۸۲۲ برگزار شد. کنگره اکس لاشاپل در ۱۸۱۸، کنگره‌های تروپو و لباخ در سالهای ۱۸۲۰ و ۱۸۲۱ و بالاخره کنگره ورونا در سال ۱۸۲۲.

- کنسرت اروپا بعنوان یک سیستم تقریباً نهادینه شده حتی پس از فروپاشی اتحاد مقدس باقی ماند. با وقوع جنگ جهانی اول، توازن قدرت در اروپا که مبتنی بر توافقات کنسرت اروپا بود، از بین رفت و کنفرانس‌های ۱۳-۱۹۱۲ لندن که در پایان جنگ‌های بالکان برگزار شد، آخرین کنفرانس‌هایی بود که در چارچوب سیستم کنسرت اروپا تشکیل شد.

معایب کنسرت اروپا

۱- تشکیل یک کنفرانس جدید برای حل مشکلات موجود به همت و ابتکار یکی از کشورها بستگی داشت.
 ۲- از آنجا که کنفرانس‌ها به ابتکار برگزار کننده و یا میزبان تشکیل می‌شد، شرکت کشورها منوط به دعوت کشور میزبان بود.
 ۳- تصمیم‌گیری در این کنفرانس‌ها با توجه به تساوی حاکمیت کشورها، به شیوه‌ی «اتفاق آرا» صورت می‌گرفت.
 اتحاد مقدس پس از انقلاب فرانسه از بین رفت.

در قرن نوزدهم انجمن‌ها و اتحادیه‌هایی با عضویت کشورهای متعدد و یا بخش خصوصی ایجاد شدند که نقش مهمی را در صحنه روابط بین‌الملل ایفا کردند و در واقع باید ریشه سازمانهای بین‌المللی دولتی و سازمانهای بین‌المللی خصوصی را در چنین اتحادیه‌هایی جستجو کرد.

اتحادیه‌های بین‌المللی خصوصی توسط موجودیت‌های غیردولتی که عموماً اشخاص خصوصی یا اتحادیه‌های صنفی بودند و به قصد دفاع از منافع که جنبه‌ی بین‌المللی داشتند تشکیل می‌شدند. شاید بتوان گفت که کنوانسیون جهانی ضدبردگی (۱۸۴۰) نخستین کنفرانس خصوصی بود که اشخاص خصوصی در حمایت از انسانها تشکیل دادند.

کمیته بین‌المللی صلیب سرخ (۱۸۶۳)، اتحادیه بین‌المللی انجمن حقوق بین‌الملل (۱۸۷۳) و اتاق بازرگانی بین‌المللی (۱۹۱۹) از نمونه اتحادیه‌های بین‌المللی خصوصی هستند.

شرایط عضویت در اتحادیه‌های بین‌المللی خصوصی که توسط اتحادیه جوامع بین‌المللی در سال ۱۹۱۰ تعیین شد:

- ۱- دارا بودن یک ارگان دائمی
- ۲- در برگرفتن منافع کلیه کشورها و نه تنها منافع کشوری خاص
- ۳- آزادی عضویت برای کلیه کشورها و اشخاص

اتحادیه‌های بین‌المللی عمومی

این اتحادیه‌ها از اجتماع کشورها و سازمانهای دولتی و بر اساس یک معاهده دو جانبه یا چند جانبه تشکیل می‌شدند، در نتیجه اتحادیه‌های گوناگونی در زمینه‌های مختلف پدید آمدند. در زمینه‌ی ارتباطات، کنگره ۱۸۱۵ وین، «کمیسیون راین» را با اختیارات وسیعی بوجود آورد. «کمیسیون اروپائی رود دانوب» ۱۸۵۶ نیز همانند کمیسیون پیشین دارای نهادهای اداری و قانونگذاری بود. کمیسیون اخیر، پس از ۱۹۱۹ با گسترش صلاحیت خود تا دانوب علیا، «کمیسیون بین‌المللی دانوب» نام گرفت. اتحادیه بین‌المللی حمل و نقل راه آهن (۱۸۹۰)، اتحادیه جهانی پست (۱۸۷۴) و دفتر بین‌المللی بهداشت عمومی (۱۹۰۳) از نمونه اتحادیه‌های بین‌المللی عمومی است.

به لحاظ تاریخی، هرچند اتحادیه‌ها و مجامع بین‌المللی که به آنها اشاره شد، سرآغازی برای پیدایش سازمان‌های بین‌المللی کنونی به شمار آیند، تاسیس «جامعه ملل» را باید نقطه عطفی در فعالیت سازمان بین‌المللی دانست. این سازمان نخستین سازمان جهانی بین‌الدولی بود که اهداف وسیع و چندگانه‌ای را دنبال می‌کرد.

تعریف و ویژگی‌های سازمان‌های بین‌المللی

سازمانهای بین‌المللی به تجمعی از دولتها اطلاق می‌شود که بر اساس یک سند تاسیس (معاهده) تشکیل می‌شود و اعضای آن اهداف مشترکی را در چارچوب نهادها و کارگزاری‌های ویژه با فعالیت مستمر و مداوم دنبال می‌کنند.

براساس تعریف فوق می‌توان ویژگیهای سازمانهای بین‌المللی را به شرح زیر خلاصه کرد:

- ۱- سازمان بین‌المللی از اجتماع دولتها تشکیل می‌شود:

سازمان بین‌المللی اصولاً از اجتماع دولتهائی تشکیل می‌شود که سند تاسیس سازمان را تصویب کرده‌اند. در این تعریف سازمان‌هایی مورد بررسی قرار می‌گیرند که موسسین آنها «دولت‌ها» می‌باشند و آنها را در «سازمان‌های بین‌الدولی» می‌خوانند، این سازمان‌ها تابع حقوق بین‌الملل عمومی هستند ولی سایر سازمان‌ها (غیردولتی) تابع مقررات داخلی کشورها می‌باشند از این جهت از سایر سازمان‌ها متمایز می‌گردند. ولی با این وجود می‌توان شاهد سازمانهائی با موجودیت غیردولتی نیز بود در اینجا به ارائه نمونه‌هائی از گروه اخیر می‌پردازیم.

- طبق اساسنامه سازمان بین‌المللی کار، علاوه بر نمایندگان دولت‌ها، نمایندگان اتحادیه‌های کارگران و کارفرمایان می‌توانند در مذاکرات شرکت و در اتخاذ تصمیم سهیم باشند.

- اعضای اتحادیه بین‌الملل مخابرات تلگرافی، نمایندگان دولت متبوع خود به شمار نمی‌آیند بلکه آنها بعنوان کارشناس و متخصصین فنی در این اتحادیه‌ها فعالیت می‌کنند.

- قضات دیوان بین‌المللی دادگستری لاهه نماینده دولت متبوع خود به شمار نمی‌آیند و با حفظ استقلال رأی، از مواضع حقوقی خود، حتی اگر برخلاف مواضع دولت متبوع شان باشد، دفاع می‌کنند.

- اعضای برخی از سازمان‌ها، نمایندگان «دولت» نبوده بلکه نماینده «مردم» هستند (مانند پارلمان اروپا).

۲- سازمان بین‌المللی بر اساس یک «سند تاسیس» ایجاد می‌شود.

هرگونه تجمع دولتها بیرون تصویب سند تاسیس نمی‌تواند منجر به تشکیل یک سازمان بین‌المللی شود، در غیر اینصورت تجمع گروهی از دولتها بدون تصویب اساسنامه نظیر کنفرانس‌های بین‌المللی خواهد بود.

تصویب سند تاسیس منجر به دو امر می‌شود:

الف- اعلام موجودیت سازمان: تاسیس سازمانهای بین‌المللی ضرورتاً در پی انعقاد معاهدات چند جانبه صورت می‌گیرد بطوری که می‌توان گفت «حقوق معاهدات» بخش مهمی از «حقوق سازمانهای بین‌المللی» را تشکیل می‌دهند و بدون تصویب، سند تاسیس لازم الاجرا نخواهد بود.

شایان توجه است که شیوه تصویب سند تاسیس سازمانهای بین‌المللی، با مقتضیات سیاسی کاملاً ارتباط دارد. در مورد سازمانهائی که دارای ساختار منسجم می‌باشد، لازم الاجرا شدن سند تاسیس آنها عموماً مشروط به تصویب کلیه اعضا می‌شود. «اتحادیه اروپائی» نمونه بارز این شیوه است.

ب- احراز شخصیت حقوقی و بین‌المللی: تصویب اساسنامه به سازمانهای بین‌المللی شخصیت حقوقی بخشیده، آنها را از حقوق و تکالیف خاصی برخوردار می‌کند. شخصیت حقوقی به سازمانها استقلال داده و آنها را از دولتهای بوجود آورنده آن متمایز می‌سازد.

۳- اعضای سازمان اهداف مشترکی را دنبال می‌کنند.

می‌توان سازمان‌ها را بر اساس اهدافی که دنبال می‌کنند به دو دسته بزرگ طبقه‌بندی کرد:

الف- سازمانهای بین‌المللی با اهداف عام مثل سازمان ملل متحد

ب- سازمانهای بین‌المللی با اهداف خاص که این نوع نیز بسیار متنوعند بعضی از آنها دارای اهداف نظامی (ناتو، ورشو، سنتو)، بعضی دارای اهداف سیاسی (جنبش عدم تعهد، سازمان کنفرانس اسلامی)، اقتصادی (اوپک، آسه آن و جامعه اقتصادی اروپا) و بعضی از آنها دارای اهداف فرهنگی (یونسکو) هستند.

۴- فعالیت سازمان در چارچوب ارکان و کارگزاریهای خاص صورت می‌گیرد.

سازمان‌های بین‌المللی با توجه به اهداف خود، ترکیب اعضا و نحوه رأی‌گیری، ارکان متفاوتی دارند. هر سازمان با هر هدفی و ترکیبی که باشد، می‌بایستی حداقل دارای دورکن یا ارکان اساسی باشد: «دبیرخانه» و مجمع عمومی یا شورا.

۵- فعالیت سازمان مستمر و مداوم است.

تلاش دائمی و مستمر اعضای یک سازمان، پشتوانه‌ی تحقق اهداف آن سازمان است. با این حال، برخی از سازمانها مدت فعالیت خود را از پیش تعیین و یا خاتمه فعالیت خود را منوط به تحقق هدفی کرده‌اند. بعنوان مثال مدت فعالیت «اتحادیه زغال سنگ و فولاد» به موجب ماده ۹۷ اساسنامه آن ۵۰ سال تعیین شده است. در پیمان ورشو نیز پیش بینی شده بود چنانچه سیستم امنیت دسته جمعی در کل اروپا برقرار شود، پیمان خاتمه یافته تلقی خواهد شد.

شخصیت بین‌المللی سازمانهای بین‌المللی

پس از جنگ جهانی دوم مناقشه در مورد اینکه آیا سازمان‌های بین‌المللی دولتی می‌توانند دارای شخصیت حقوقی شوند، مطرح شد. ماده یک قرارداد حل اختلاف (Modus vivendi) بین جامعه ملل و کشور سوئیس مقرر می‌داشت که جامعه ملل دارای شخصیت بین‌المللی و اهلیت حقوقی است. دیوان بین‌المللی دادگستری در رأی مشورتی خود راجع به «جبران خسارات وارده به کارکنان سازمان ملل» می‌گوید که سازمان بین‌المللی را نمی‌توان با دولت مقایسه کرد زیرا شخصیت حقوقی و حقوق و تکالیف آنها یکسان نیستند و سازمان بین‌المللی تابع حقوق بین‌الملل بوده و از حقوق و تکالیف بین‌المللی برخوردار شده است. دلایلی که دیوان برای اثبات شخصیت سازمان‌ها بدان استناد می‌کند عبارتند از: تکالیف اعضا در قبال سازمان، اهلیت حقوقی و مزایای پیش‌بینی شده در موارد ۱۰۴ و ۱۰۵ منشور و قدرت قانونگذاری سازمان.

لازم به ذکر است که شخصیت بین‌المللی سازمان‌ها تنها با اختیارات خاص و تفویضی صریح تعیین نمی‌شود بلکه به نظر دیوان برخی اختیارات را می‌توان بطور ضمنی از اسناد تاسیس سازمان‌های بین‌المللی استخراج کرد. آثار حقوقی کسب شخصیت بین‌المللی توسط سازمان‌ها را می‌توان به قرار زیر برشمرد:

- ۱- پیدایش موجودیت جدید بعنوان یکی از تابعین حقوق بین‌الملل
- ۲- استقلال در تصمیم‌گیری
- ۳- استقلال مالی سازمانها
- ۴- استقلال حقوقی سازمانها
- ۵- داشتن دارائی و اموال مستقل

صلاحیت سازمانهای بین‌المللی

صلاحیت عبارت از اختیاراتی است که به موجب یک سند تأسیس (معاهده) به سازمان بین‌المللی اعطا می‌شود تا در چارچوب آن به اهداف خود نائل آید.

در ارتباط با صلاحیت سازمانهای بین‌المللی دو نظریه ارائه شده است:

نظریه «صلاحیت تصریح شده»:

به موجب این نظریه، سازمانهای بین‌المللی تنها در حدود اختیارات و وظایفی که صراحتاً توسط دولتهای بوجود آورنده جهت صلاحیتهای ضروری در روابط بین‌المللی بدانها اعطا شده، اختیار دارند و خارج از آن صلاحیت دیگری ندارند. بعبارت دیگر، برای کشف صلاحیت سازمان باید از طریق تفسیر مواد و اصول اساسنامه آن سازمان عمل کرد. از طرفداران این نظریه می‌توان پروفیسور «روترو» و حقوقدان مشهور اتریشی «هانس کلسن» را نام برد.

نظریه «صلاحیت ضمنی»:

بر خلاف نظریه پیشین، طرفداران این نظریه معتقدند که صلاحیت و اختیارات سازمان‌های بین‌المللی فقط بستگی و محدود به موارد پیش‌بینی شده در اساسنامه یا سایر اسناد تاسیس آنها نیست بلکه سازمانها تا آنجا صلاحیت و اختیار دارند که برای انجام اهداف و مقاصدشان لازم و ضروری است حتی اگر از موارد پیش‌بینی شده در اساسنامه عدول کند. طرفداران نظریه صلاحیت ضمنی اساس استدلال خود را رأی مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری لاهه در ۱۹۴۹ راجع به ترمیم خسارات وارده به اعضای سازمان قرار می‌دهند.

از طرفداران این نظریه می‌توان **خانم باستید و پروفیسور شرمس** نام برد.

صلاحیت ضمنی سازمان‌های بین‌المللی را می‌توان به طرق زیر تعیین کرد:

- ۱- استخراج صلاحیتهای جدید سازمان از طریق بررسی اساسنامه و سایر اسناد سازمان
- ۲- استنباط صلاحیت سازمان از رویه و عملکرد آن
- ۳- توجیه اقدامات توسط اهداف سازمان
- ۴- تعیین صلاحیت در چارچوب فعالیت سازمان

عضویت در سازمان‌های بین‌المللی

- حق عضویت در سازمان‌های بین‌المللی اصولاً به دولتها تعلق دارد.
- موجودیت‌هایی همچون «نهضت‌های آزادی بخش» می‌توانند از حق عضویت محدود برخوردار باشند، که معمولاً از طریق انعقاد موافقت‌نامه‌ای به نام «موافقت‌نامه مشارکت» به «عضویت ناظر» یک سازمان بین‌المللی در می‌آیند.
- اعضای ناظر یک سازمان بین‌المللی صرفاً حق مشارکت در مذاکرات را داشته و دارای «حق رأی» نیستند.
- اعضای ناظر در مواردی می‌توانند دولتها باشند. مانند دولت سوئیس تا پیش از عضویت در سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۲، به عنوان عضو ناظر (از ۱۹۴۸ تا ۲۰۰۲) پذیرفته شده بود.
- در حال حاضر تنها موجودیت دولتی «سریر مقدس» (حکومت حاکم بر سرزمین واتیکان) می‌باشد که به عنوان «عضو ناظر» شناخته می‌شود.

- برخی از سازمان‌های بین‌المللی عضو ناظر در سازمان ملل متحد:

شورای اروپا، اینترپل (پلیس بین‌الملل)، سازمان دولتهای آمریکا (OAS)، دیوان دائمی داوری (PCA)، بانک توسعه آفریقایی.
- برخی از این سازمان‌ها دارای جایگاه دائمی در سازمان ملل و در جلسات گروه‌های کاری سازمان مذکور شرکت می‌کنند مانند «کمیته بین‌المللی صلیب سرخ»، فدراسیون صلیب سرخ و «هلال احمر»، «اتحادیه بین‌المللی صلیب سرخ»
- عضویت دولتها در سازمان‌های بین‌المللی همواره یکسان نبوده است. برخی از سازمان‌ها به روی کلیه دولتها باز و برخی دیگر اعضای خود را به تعداد خاصی از دولتها محدود کرده‌اند. سازمان ملل متحد یک سازمان بین‌المللی باز و سازمان‌های آ. سه. آن ناتو و اتحادیه اروپایی را می‌توان سازمان بین‌المللی محدود به شمار آورد.

مزایا و مصونیت‌های سازمان بین‌المللی

تا زمان تشکیل سازمان بین‌المللی کار (۱۸۵۵) و خصوصاً تاسیس «جامعه ملل» (۱۹۲۰) مزایا و مصونیت‌های سازمان‌های بین‌المللی دنباله مزایا و مصونیت‌های دیپلماتیک شناسائی شده برای سفرا و نمایندگان سیاسی کشورها بود.
مفهوم جدید مزایا و مصونیت‌های سازمان‌های بین‌المللی، نخستین بار در کنفرانس سانفرانسیسکو (۱۹۴۵) مطرح شد. مجمع عمومی سازمان ملل، کمیسیون حقوق بین‌الملل را مأمور تدوین مقررات در زمینه مزایا و مصونیت‌های سازمان ملل متحد کرد.
کمیسیون مذکور نیز «کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های سازمان ملل متحد» را تهیه و در تاریخ ۱۲ فوریه ۱۹۴۶ به تصویب مجمع عمومی رساند.

قواعد مربوط به مزایا و مصونیت‌های سازمان‌های بین‌المللی در شرایطی تدوین شد که هنوز نمایندگان سیاسی دولتها (سفرا و دیپلماتها) فاقد مقررات مدون بودند. برقراری مزایا و مصونیت‌های سازمان ملل متحد بر مبنای مواد ۱۰۴ و ۱۰۵ منشور صورت گرفت.
- کنوانسیون مربوط به مزایا و مصونیت‌های نمایندگان دولتها نزد سازمان‌های بین‌المللی در سال ۱۹۷۵ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب رسید.

- مقررات مربوط به «مزایا و مصونیت‌های سازمان‌های بین‌المللی، کارمندان و کارشناسان این سازمان‌ها نزد دولتها» کمیسیون حقوق بین‌الملل موضوع را در ۱۹۷۶ در دستور کار خود قرار داد ولی بدلیل اختلاف بین کشورهای جهان سوم و کشورهای غربی به تصویب نرسید.

منابع حقوقی مزایا و مصونیت‌های سازمان‌های بین‌المللی

۱- عرف بین‌المللی

۲- اسناد مؤسس سازمان‌های بین‌المللی: اسناد دو جانبه عموماً بین سازمان‌های بین‌المللی از یک سو، و دولتهای میزبان از سوی دیگر تنظیم می‌شود. به این گونه قراردادهای «قرارداد مقرر» می‌گویند. در قرارداد مقرر، حقوقی که سازمان از آن برخوردار است و مصونیت‌هایی که دولت میزبان خواهان اعطا به سازمان مربوط است، مشخص می‌شود. به عنوان نمونه، می‌توان به قرارداد مقرر اروپایی سازمان ملل و یا قرارداد مقرر اوپک با اتریش اشاره کرد.

۳- اسناد و معاهدات چند جانبه

۴- اسناد و معاهدات دو جانبه

۵- روبه قضائی

۶- دکترین

تعریف مزایا و مصونیت‌ها:

مصونیت عبارتست از حقی که به موجب قانون، دارندگان آن نسبت به کلیه اعمالی که در اجرای وظایف خود انجام می‌دهند از تعقیب جزائی، مدنی و اداری در امان باشند و منظور از مزایا، اعطای امتیازاتی است که سایر مردم حق استفاده از آن را ندارند که بیشتر مربوط به معافیت از قوانین مالیاتی کشور میزبان می‌باشد.

انواع مصونیت‌های سازمان‌های بین‌المللی

۱- **مصونیت قضائی:** ماده ۳۰ کنوانسیون ۱۹۷۵ راجع به نمایندگی دولتها در روابط خود با سازمان‌های بین‌المللی جزئیات مربوط به مصونیت‌های قضایی سازمان‌ها را به قرار زیر بیان می‌دارد:

۱- رئیس مأموریت و کارمندان دیپلماتیک مأموریت از مصونیت تعقیب جزایی و دعاوی مدنی و اداری در دولت پذیرفته برخوردارند مگر: الف) دعاوی مربوط به اموال خصوصی غیر منقول که در خاک پذیرنده واقع است، مگر آن که این افراد اموال را به نمایندگی از دولت فرستنده و برای مقاصد مأموریت (هیأت دیپلماتیک) در تصرف داشته باشند.

ب) دعاوی راجع به ما ترکی که در آن افراد مزبور به طور خصوصی و نه به نام دولت فرستنده، وصی و امین ترکه و وارث یا موصی له واقع شده باشند.

ج) دعاوی راجع به فعالیت‌های حرفه‌ای یا تجاری از هر نوع که این افراد در خاک دولت پذیرنده و خارج از وظایف رسمی خود به آن اشتغال دارند.

۲- رئیس هیأت و کارمندان دیپلماتیک هیأت مجبور به ادای شهادت نیستند.

۳- مصونیت قضایی رئیس هیأت و کارمندان دیپلماتیک آن در دولت پذیرنده، آنها را از تعقیب قضائی دولت فرستنده معاف خواهد کرد. سلب مصونیت:

در این مورد ماده ۳۱ کنوانسیون ۱۹۷۵ اشعار می‌دارد: دولت فرستنده می‌تواند مصونیت قضایی رئیس هیأت دیپلماتیک و کارمندان دیپلماتیک را که طبق ماده ۳۶ از مصونیت برخوردار هستند، سلب کند.

۲- مصونیت اموال و اماکن سازمان‌های بین‌المللی و هیأت دیپلماتیک

۳- مصونیت بایگانی و اسناد و آزادی ارتباطات

۴- مصونیت از تعرض (personal inviolability)

۵- **پناهندگی:** فقط نمایندگان سیاسی و کارکنان بین‌المللی سازمان‌های بین‌المللی از حق پناهندگی برخوردارند زیرا این افراد اساساً دارای مصونیت هستند.

انواع مزایای سازمان‌های بین‌المللی

«مزایا» از حیث ماهیت حقوقی، متفاوت از مصونیت است به این معنی که «مزیت» دیپلماتیک امتیازی است که به یک دیپلمات داده می‌شود بطوری که سایر مردم حق استفاده از آن را ندارند، اما اگر این مزیت به آنها تعلق نگیرد مانع انجام خدمات آنها نیست، بنابراین می‌توان مزیت دیپلماتیک را به طریقی وارد در دایره‌ی «نزاکت» کرد به این نحو که اگر دولتی از اعطای مزایای دیپلماتیک ابا کرد، مسئولیت بین‌المللی متوجه آن دولت نیست در صورتیکه «مصونیت دیپلماتیک» جزو قواعد مسلم حقوق بین‌الملل است و همه‌ی دولتها ملزم به اجرای مقررات مربوطه هستند.

طبق کنوانسیون‌های ۱۹۴۶ و ۱۹۷۵ مزایای سازمان‌های بین‌المللی عبارتند از:

۱- معافیت از عوارض و مالیاتها

۲- معافیت از حقوق گمرکی و بازرسی

۳- معافیت از مقررات بیمه‌های اجتماعی

۴- معافیت از خدمات شخصی

انواع قطعنامه‌های سازمان ملل متحد

۱- قطعنامه‌های داخلی سازمان ملل

- این قطعنامه‌ها حدود $\frac{4}{5}$ قطعنامه‌های سازمان ملل را از بدو تاسیس (۱۹۴۵) تشکیل می‌دهد.
- این قطعنامه‌ها دارای ماهیتی یکسان نیستند. برخی دارای ماهیت اداری، برخی دیگر دارای ماهیت تقنینی و بالاخره تعدادی دیگر دارای ماهیت حقوقی می‌باشند.

۲- قطعنامه‌های مربوط به حفظ صلح و امنیت بین‌المللی

بخش قابل توجهی از قطعنامه‌های سازمان ملل متحد مربوط به حفظ صلح و امنیت بین‌المللی است که توسط شورای امنیت صادر می‌شود قدرت الزام آور این قطعنامه‌ها ناشی از مفاد ماده ۲۵ منشور است. به موجب ماده اخیر اعضای ملل متحد موافقت می‌کنند که تصمیم‌های شورای امنیت را برطبق این منشور قبول و اجرا کنند. این قطعنامه‌ها را می‌توان به دو دسته قطعنامه‌های صادره بر اساس مقررات فصل ششم منشور و قطعنامه‌های صادره بر اساس فصل هفتم منشور تقسیم کرد.

در صورت احتمال بروز تهدید علیه صلح، نقض صلح و اقدام تجاوزکارانه، شورای امنیت با استناد به فصل ششم منشور (مواد ۳۳ تا ۳۸) روش‌های مسالمت آمیز (مذاکره، مساعی جمیله، میانجی‌گری، سازش، تحقیق، داوری، قضاوت بین‌المللی، ...) را توصیه می‌کند. قطعنامه‌هایی که شورای امنیت بر اساس فصل ششم منشور صادر می‌نماید، جنبه توصیه‌ای (Re Commendation) داشته و اساساً الزام آور شناخته نمی‌شوند. لیکن در صورت وقوع تهدید علیه صلح، نقض صلح و اقدام تجاوزکارانه، شورای امنیت با استناد به فصل هفتم منشور (مواد ۳۹ تا ۵۱)، روش‌های تنبیهی (تحریم‌ها اقتصادی، قطع روابط دیپلماتیک و اقتصادی و... طبق ماده ۴۱ منشور) و قهری (انجام عملیات نظامی طبق ماده ۴۲ منشور) تصمیم (decision) می‌گیرد. نویسندگانی چون کنفوریستی این گونه قطعنامه‌ها را «قطعنامه‌های عملیاتی» می‌نامند.

نویسندگانی چون کنفوریستی این گونه قطعنامه‌ها را قطعنامه‌های عملیاتی می‌نامند. قطعنامه‌های شورای امنیت در مورد کره شمالی و عراق در سالهای ۱۹۵۱ و ۱۹۹۰ از این قبیل هستند.

- قطعنامه «آکسون» یا «اتحاد برای صلح» که در تاریخ ۴ نوامبر ۱۹۵۰ توسط مجمع عمومی تصویب شده مربوط به حفظ صلح و امنیت بین‌الملل بوده است.

۳- قطعنامه‌های اعلامی

قطعنامه‌هایی که کاستاندا آنها را قطعنامه‌های اعلامی می‌نامد، در واقع قطعنامه‌هایی هستند که حاوی اصول و مبانی بوده و عموماً نیز به نام «اعلامیه اصول» یا به اختصار «اعلامیه» معروف گردیده‌اند.

- هدف این قطعنامه‌ها بیشتر تایید قواعد موجود است تا وضع قواعد جدید و نیز روشن کردن و تبیین محتوای قواعد عرفی و قراردادی است.

از جمله مهمترین قطعنامه‌های اعلامی می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد:

- اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)
- اعلامیه حقوق کودک (۱۹۵۹)
- اعلامیه اعطای استقلال به ملت‌های مستعمره
- اعلامیه حاکمیت دائمی بر منابع طبیعی
- اعلامیه اصول همکاری فرهنگی بین‌المللی

طبقه‌بندی سازمانهای بین‌المللی

- ۱- بر اساس قلمرو جغرافیایی

الف- سازمان‌های جهانی

ب- سازمان‌های منطقه‌ای

- ۲- بر اساس اهداف

(سیاسی، نظامی، فرهنگی، ادبی، ورزشی و...)

۳- بر اساس اختیارات

۴- بر اساس «نوع اعضا» یا «نوع مؤسسين» (این طبقه‌بندی فراگیر و دقیق‌تر است)

برخی از نویسندگان سازمان‌های بین‌المللی را بر اساس اختیارات آنها طبقه‌بندی می‌کنند. بر این اساس می‌توان سازمان‌های بین‌المللی را به «سازمان‌های تصمیم‌گیرنده» و «سازمان‌های عمل‌کننده» (اجرایی) و یا اینکه به سازمان‌های مشورتی و سازمان‌های تعیین معیار طبقه‌بندی کرد.

طبقه‌بندی سازمان‌های بین‌المللی بر مبنای «نوع اعضا» و یا «نوع مؤسسين» آنها:

۱- سازمان‌های بین‌الدولی

۲- سازمان‌های غیردولتی

- سازمان‌های بین‌الدولی:

این سازمان‌ها از نظر قلمرو جغرافیایی به سه دسته تقسیم می‌شوند:

الف- سازمان‌های بین‌الدولی جهانی

ب- سازمان‌های بین‌الدولی منطقه‌ای

ج- سازمان‌های بین‌الدولی فرا منطقه‌ای

الف- سازمان‌های بین‌الدولی جهانی:

می‌توان آنها را به دو گروه تقسیم کرد:

A: سازمان‌های بین‌الدولی جهانی وابسته به خانواده ملل متحد مثل: سازمان‌های ارتباطی جهانی- سازمان‌های پولی و مالی جهانی و... .

B: سازمان‌های بین‌الدولی جهانی خارج از خانواده ملل متحد: رسالت این گونه سازمان‌ها اصولاً علمی و تحقیقاتی است.

ب- سازمان‌های بین‌الدولی منطقه‌ای

۱- مثل سازمان‌های اروپایی و منطقه آتلانتیک (جامعه اقتصادی اروپا، ناتو)

۲- سازمان‌های امریکائی (مانند OAS)

۳- سازمان‌های آسیائی و آفریقائی (مثل اتحادیه عرب- اکو و...)

ج- سازمان‌های بین‌الدولی فرا منطقه‌ای:

اعضای این سازمان‌ها از مناطق مختلف جهان گردهم آمده‌اند و به همین دلیل آنها را باید سازمان‌های فرا منطقه‌ای نامید مانند جنبش عدم تعهد و سازمان کنفرانس اسلامی.

سازمان‌های غیردولتی

این سازمان‌ها به نوبه خود به دو گروه تقسیم می‌شوند:

الف- سازمان‌های غیردولتی انتفاعی: شرکت‌های چند ملیتی را می‌توان از مصادیق بارز سازمان‌های غیردولتی انتفاعی به شمار آورد.

ب) سازمان‌های غیردولتی غیر انتفاعی

ویژگی‌های سازمان‌های غیردولتی غیر انتفاعی:

۱- خودجوش هستند

۲- دارای اساسنامه، اهداف، تشکیلات و ساختاری مشخص هستند.

۳- غیرانتفاعی بوده و به داوطلبان و اعضای آن سود یا درآمدی تعلق نمی‌گیرد.

۴- حزب یا تشکیل سیاسی نبوده و به هیچ یک از احزاب و تشکیلات سیاسی وابستگی ندارند.

۵- اعضای آن افراد داوطلب هستند.

۶- عضو پذیرند و برای عضویت شرایط خاص جزء پذیرش مفاد اساسنامه علاقه‌مندی به کار داوطلبانه در آن سازمان وجود ندارد.

۷- کلیه اقدامات و فعالیت‌های آنها به صورت علنی و آشکار است و عملکرد شفاف دارند.

۸- وضعیت مالی این سازمان‌ها که شامل درآمدها و هزینه‌ها است، روشن، مشخص و قابل دسترسی برای اعضا و سایرین می‌باشد.

۹- مصرف این سازمان‌ها کمک به بهبود وضع جامعه، حفظ منافع ملی و مصالح عمومی کشور می‌باشد.

۱۰- به هیچ سازمان و یا نهاد دولتی وابسته نمی‌باشند.

نهادهای مرتبط با امور سازمان‌های غیردولتی غیر انتفاعی نزد سازمان ملل متحد:

به منظور هماهنگی، خدمات رسانی به سازمان‌های غیردولتی غیر انتفاعی، چهار نهاد اصلی در سازمان ملل متحد پیش‌بینی شده است:

۱- اداره اطلاعات عمومی سازمان ملل متحد (UNDPI)

۲- کمیته سازمان‌های غیردولتی شورای اقتصادی و اجتماعی

۳- دفتر ارتباطی سازمان‌های غیردولتی (UNOG)

۴- سرویس ارتباطی سازمان‌های غیردولتی (NGLS)

طبقه‌بندی سازمانهای غیردولتی غیر انتفاعی توسط سازمان ملل:

شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل به هنگام بررسی موضوع برقراری روابط مشورتی با یک سازمان غیردولتی با توجه به ماهیت و حوزه فعالیت‌ها و کمک‌هایی که به سازمان مذکور می‌تواند به شورا یا ارگان‌های تابعه ارائه کند، این سازمانها را به سه دسته طبقه‌بندی می‌کند:

الف - گروه ۱:

سازمانهایی که عمدتاً فعالیت‌های آنها با فعالیت شورای اجتماعی و اقتصادی هماهنگی دارد و نیز در حیات اقتصادی و اجتماعی ملت‌های مناطقی که حکم نمایندگی آنها را به عهده دارند سهمیم هستند در این گروه جای می‌گیرند.

این سازمان‌ها حق شرکت در جلسات شورا و ارگانهای تابعه را دارند می‌توانند از طریق کمیته سازمان‌های غیردولتی شورای اقتصادی و اجتماعی پیشنهاداتی را ارائه کنند.

از جمله سازمانهایی که در این گروه قرار گرفته‌اند می‌توان سازمانهای زیر را نام برد:

- اتحادیه بین‌المللی زنان
- کنفدراسیون بین‌المللی اتحادیه‌های آزاد کارگری
- اتحادیه جهانی مسلمانان
- کنگره جهانی مسلمانان
- شورای بین‌المللی زنان
- اتحادیه بین‌المجالس
- اتحادیه انجمن‌های هلال احمر و صلیب سرخ

ب- گروه ۲:

این گروه شامل سازمانها و موسساتی می‌شود که دارای مسئولیت‌ها و صلاحیتهای محدود می‌باشند و فقط می‌توانند در محدوده موضوعاتی که مرتبط با وظایف شورای اقتصادی و اجتماعی است فعالیت و اظهار نظر کرد.

از جمله سازمانهایی که در این گروه جای می‌گیرند می‌توان به سازمانهای زیر اشاره کرد:

- سازمان عفو بین‌الملل
- شورای بین‌المللی حقوق محیط زیست
- کمیسیون بین‌المللی حقوقدانان
- فدراسیون بین‌المللی حقوق بشر
- امداد رسانی اسلامی

ج- گروه راستر:

سازمان‌هایی که دارای مقام مشورتی با شورای اقتصادی و اجتماعی نیستند ولی شورا یا دبیر کل سازمان ملل با مشورت با کمیته سازمان‌های غیردولتی شورا تشخیص می‌دهند که سازمانهای مذکور می‌توانند در برخی موارد کمک‌های سودمندی به بحث‌های ارگان‌های ذیربط سازمان ملل بکنند در گروه راستر قرار می‌گیرند.

- سازمان‌هایی که نزد آژانس تخصصی سازمان ملل دارای مقام مشورتی هستند نیز در این گروه قرار می‌گیرند. در این گروه از سازمانهای غیردولتی می‌توان «سازمان آموزش بین‌المللی سوسیالیستی»، «انجمن بین‌المللی معلمان»، «اتحادیه بین‌المللی مبارزه با سرطان» و... را نام برد.

نکات کلیدی فصل:

- Accord de siege به معنای قرارداد مقرر می‌باشد.
- حق عضویت در سازمان‌های بین‌المللی اصولاً به دولتها تعلق دارد و سایر موجودیت‌ها از چنین حقی بطور استثنائی و ناقص استفاده می‌کنند.
- نهضت‌های آزادیبخش می‌توانند از حق عضویت محدود برخوردار باشند.
- نهضت‌های آزادیبخش با انعقاد موافقت‌نامه‌ای بنام « موافقتنامه مشارکت » به عضویت ناظر یک سازمان بین‌المللی در می‌آیند.
- مقر اروپائی سازمان ملل در سوئیس و مقر اوپک در اتریش است.
- بنظر ویلفرد جنکس، مزایا و مصونیت‌ها برای جلوگیری از مداخله دولتها در امور سازمانهای بین‌المللی است. اگر سازمان بین‌المللی از حدود اختیارات خود تخطی کند و خساراتی را به اشخاص حقیقی و حقوقی وارد کند، تکلیف مصونیت چه می‌باشد؟ سازمانهای بین‌المللی باید از مصونیت خود انصراف دهند.
- انصراف از مصونیت باید توسط سازمانهای بین‌المللی بطور صریح و روشن بیان و اعلام شود.
- سلب مصونیت قضائی نسبت به دعوای مدنی یا اداری شامل سلب مصونیت نسبت به اجرای حکم نخواهد بود. برای اجرای حکم مزبور اعلام سلب مصونیت جداگانه‌ای ضروری است.
- دیوان بین‌المللی دادگستری در موارد متعددی قطعنامه‌های شورای امنیت و مجمع عمومی سازمان ملل متحد را واجد ارزش حقوقی مسلم دانسته است (رأی مشورتی ۹ آوریل ۱۹۴۹ دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه تنگه کورفو).
- حقوقدان ایتالیائی مالینتوپی برای تفکیک توصیه‌نامه‌های دبیرخانه از سایر توصیه‌نامه پیشنهاد می‌کند که واژه «رهنمود» به جای توصیه‌نامه برای آنها بکار رود.
- برای اولین بار دولت فیلیپین در کنفرانس سانفرانسیسکو پیشنهاد کرد که مصوبات مجمع عمومی که با اکثریت آرا تصویب می‌شوند، در حکم قواعد حقوقی الزام آور تلقی شوند.
- اساس همکاریهای سازمان‌های غیردولتی با سازمان ملل طبق ماده ۷۱ منشور ملل متحد می‌باشد.
- مزایا و مصونیت‌های سازمان بین‌الملل متحد در ماده ۱۰۴ و ۱۰۵ پیش بینی شده است.

سوالات چهار گزینه‌ای تألیفی فصل اول

۱- هدف از تشکیل سازمانهای بین‌المللی عمدتاً:

- (۱) ایجاد یک مرکزیت برای قانونگذاری است.
- (۲) تقسیم کار بین‌المللی بر اساس مزیت‌های نسبی و مطلق است.
- (۳) جلوگیری از جنگ و دستیابی به صلح پایدار است.
- (۴) گزینه‌های ۱ و ۳ صحیح است.

۲- کدام گزینه صحیح است؟

- (۱) سازمان بین‌المللی یک نهاد بین‌المللی است.
- (۲) سازمان بین‌المللی متفاوت از نهاد بین‌المللی است.
- (۳) هر سازمان بین‌المللی یک نهاد بین‌المللی است ولی هر نهاد بین‌المللی الزاماً یک سازمان بین‌المللی نمی‌باشد.
- (۴) هیچکدام

۳- مقصود از سازمانهای بین‌المللی خصوصی و انتفاعی

- (۱) سازمانهای غیردولتی مانند عضو بین‌المللی است.
- (۲) همان شرکتهای «چند ملیتی» است.
- (۳) ارگانهای تخصصی است که در چارچوب سازمان ملل متحد می‌باشند.
- (۴) گزینه‌های ۱ و ۲ صحیح است.

۴- شرکتهای چند ملیتی بعنوان یک نهاد:

- (۱) تابع قوانین داخلی و ملی کشورهایی هستند که در آنجا به ثبت رسیده و اقامتگاه قانونی دارند.
- (۲) تابع مقررات حقوق بین‌الملل عمومی هستند.
- (۳) تابع مقررات سازمانهای بین‌المللی هستند.
- (۴) هیچکدام

۵- از نظر حقوق بین‌الملل برای آنکه یک سازمان بین‌المللی شخصیت حقوقی کسب کند، لازم است:

- (۱) یک اتحادیه دائمی با اهداف قانونی، مشروع و تشکیلاتی باشد.
- (۲) بین سازمان و اعضای آن از نظر اختیارات قانونی و اهداف تفکیک وجود داشته باشد.
- (۳) یک قدرت قانونی با اختیارات اجرائی در سطح نظام‌های ملی عضو وجود داشته باشد.
- (۴) همه موارد

۶- شرایط و عوامل همکاری و همگرایی در سازمانهای بین‌المللی عبارتند از:

- (۱) وجود علائق و منافع مشترک
- (۲) وجود دولتهای مستقل حاکم و امکان برقراری ارتباط
- (۳) قصد و اشتیاق این دولتها به همکاری
- (۴) همه موارد

۷- کدامیک از موارد زیر را می‌توان آغاز دوره تاریخی در دیپلماسی برشمرد؟

(۱) انقلاب فرانسه ۱۷۸۹	(۲) کنگره وین ۱۸۱۵
(۳) صلح وستفالی ۱۶۴۸	(۴) جنگ جهانی اول

۸- دیوان دائمی داوری نتیجه بود.

- (۱) کنفرانس صلح لاهه ۱۸۹۹
 (۲) کنفرانس صلح لاهه ۱۹۰۶
 (۳) کنفرانس برلن ۱۸۸۵
 (۴) کنسرت اروپا ۱۸۱۵

۹- به منظور تدوین رژیم حقوقی دریای سیاه کدام کنفرانس تشکیل شد؟

- (۱) پاریس ۱۸۵۶
 (۲) برلن ۱۸۷۱
 (۳) وین ۱۸۱۵
 (۴) وستفالی ۱۶۴۸

۱۰- کدام رویداد را می‌توان آغاز دوره تاریخی معاصر در دیپلماسی شمرد؟

- (۱) پایان جنگ جهانی اول
 (۲) صلح وستفالی
 (۳) کنگره وین
 (۴) پایان جنگ جهانی دوم

۱۱- کدام قرن را دوران طلایی دیپلماسی نامیدند؟

- (۱) شانزدهم
 (۲) هفدهم
 (۳) هجدهم
 (۴) نوزدهم

۱۲- این واقعه را شاید بتوان اولین گام در راستای سازمان‌سازی بین‌المللی به شمار آورد؟

- (۱) کنگره وستفالی
 (۲) کنگره وین
 (۳) اتحاد مقدس
 (۴) جامعه ملل

۱۳- تکوین سازمانهای بین‌المللی جدید متعلق به کدام قرن است؟

- (۱) هفدهم
 (۲) هجدهم
 (۳) نوزدهم
 (۴) بیستم

۱۴- در کدام کنفرانس برای اولین بار سیستماتیک کردن روابط بین‌الملل مورد توجه قرار گرفت؟

- (۱) تروپو ۱۸۲۰
 (۲) لباخ ۱۸۲۱
 (۳) اکس لاشپل ۱۸۱۸
 (۴) صلح لاهه ۱۸۹۹

۱۵- اولین سازمان بین‌المللی کدام مورد است؟

- (۱) اتحادیه جهانی پست
 (۲) اتحادیه جهانی تلگراف
 (۳) اتحادیه بین‌المللی حمل و نقل
 (۴) دفتر اوزان و مقادیر

۱۶- کدام یک از اشخاص زیر از طرفداران نظریه «صلاحیت تصریح شده» است؟

- (۱) شرموس
 (۲) باستید
 (۳) گروسیوس
 (۴) کلسن

۱۷- سازمان ملل در کدام مورد از صلاحیت ضمنی استفاده کرد؟

- (۱) آفریقای جنوبی (نامیبیا)
 (۲) فالکلند
 (۳) رواندا
 (۴) سومالی

۱۸- از چه طریقی می‌توان صلاحیت ضمنی سازمانهای بین‌المللی را تعیین کرد؟

- (۱) از طریق بررسی اساسنامه و سایر اسناد سازمان
 (۲) از طریق رویه و عملکرد سازمان
 (۳) از طریق اهداف سازمان
 (۴) همه موارد

۱۹- سازمانهای بین‌المللی بر اساس کارکرد و وظیفه به چند دسته تقسیم می‌شوند؟

- (۱) سیاسی - اداری
 (۲) سیاسی - قضائی
 (۳) سیاسی - اداری - قضائی
 (۴) اداری - قضائی

۲۰- مفهوم جدید مزایا و مصونیت‌های سازمانهای بین‌المللی نخستین بار در کدام کنفرانس مطرح شد؟

- (۱) دامبارتن اوکس
 (۲) یالتا
 (۳) لندن
 (۴) سانفرانسیسکو

پاسخ سوالات چهار گزینه‌ای تألیفی فصل اول

- ۱- گزینه ۴ صحیح است.
- ۲- گزینه ۳ صحیح است.
- ۳- گزینه ۴ صحیح است.
- ۴- گزینه ۱ صحیح است.
- ۵- گزینه ۴ صحیح است.
- ۶- گزینه ۴ صحیح است.
- ۷- گزینه ۳ صحیح است.
- ۸- گزینه ۱ صحیح است.
- ۹- گزینه ۱ صحیح است.
- ۱۰- گزینه ۲ صحیح است.
- ۱۱- گزینه ۳ صحیح است.
- ۱۲- گزینه ۳ صحیح است.
- ۱۳- گزینه ۳ صحیح است.
- ۱۴- گزینه ۴ صحیح است.
- ۱۵- گزینه ۲ صحیح است.
- ۱۶- گزینه ۴ صحیح است.
- ۱۷- گزینه ۱ صحیح است.
- ۱۸- گزینه ۴ صحیح است.
- ۱۹- گزینه ۳ صحیح است.
- ۲۰- گزینه ۴ صحیح است.

جامعه ملل

عناوین اصلی

- ❖ ترکیب جامعه ملل
- ❖ ارکان جامعه ملل
- ❖ مؤسسات وابسته به جامعه ملل
- ❖ نقش جامعه ملل در حفظ صلح (۱۹۱۹-۱۹۴۵)
- ❖ علل شکست جامعه ملل

فصل دوم

جامعه ملل

شرایطی که منجر به تشکیل جامعه ملل شد:

قبل از آغاز جنگ جهانی اول، منظور از جامعه بین‌المللی، یک سازمان فراگیر و جهانی نیست؛ بلکه اروپائی است و بازیگران اصلی دولتهای قاره اروپا و آنهایی هستند که در قرن نوزدهم «اتحاد اروپا» را به وجود آوردند. کشورهای اروپائی به جز اتریش و مجارستان، همگی دارای مستعمره‌هایی در خارج از قلمرو مرکزی خود هستند. دول اروپائی میان یکدیگر، اصل تعادل را محترم می‌شمردند و در این بین بریتانیا نقش متوازن کننده بر عهده داشت. جامعه بین‌المللی در قرن نوزدهم جامعه‌ای همگن بود. اروپای بعد از جنگ جهانی اول بسیار ضعیف بود و زیانهای شدید و تلفات بنیادین و فاجعه انگیزی را دچار شد و کشورهای فرانسه، آلمان و روسیه از آسیب دیده‌ترین کشورها بودند.

بحران مالی و اخلاقی به اروپا سرایت کرده بود. نهادهای لیبرالی و دموکراتیک دستخوش بحران شده بودند. از این گذشته در تمامی دول متخاصم، پیامد جنگ، جابجائی ثروت‌ها بود. امپراتوریهای اتریش و مجارستان و عثمانی بدنبال قراردادهای صلح تجزیه شدند و بنابراین بر تعداد بازیگران عرصه بین‌المللی افزوده شد.

جامعه ملل تحقق یافتن یک رؤیا

از عوامل مهم تشکیل جامعه ملل می‌توان وجدان و اخلاق بشری، وابستگی متقابل ملت‌های گوناگون و مهمتر از همه جنگ جهانی اول نام برد.

در طی جنگ جهانی اول، امریکا، بریتانیای کبیر و فرانسه خود را نسبت به اتحاد مجمعی از ملتها در آینده متعهد ساخته بودند، زیرا آنها در واقع ادعا می‌کردند که «می‌جنگیم تا جنگ در کار نباشد» و دموکراسی جهان آسیب نبیند. دیری از آغاز جنگ جهانی اول نگذشته بود که گروهی از کشورهای اروپائی و ایالات متحده جهت برقراری صلح و آرامش نخستین تلاش‌های محرمانه‌ی خود را آغاز کردند. مهمترین تلاش‌ها در چارچوب «اتحاد برای پیشبرد صلح» که در سال ۱۹۱۵ در فیلادلفیای ایالات متحده امریکا تاسیس شده بود، آغاز شد و ویلیام هوارد تافت رئیس‌جمهور اسبق امریکا مهمترین رهبر این حرکت سیاسی بود.

پیش‌نویس مشترک امریکا - بریتانیا (پیش‌نویس هوست-میلر) مبنای بحث درباره تشکیل جامعه ملل قرار گرفت. کمیسیون ویژه مرکب از ۱۹ عضو کنفرانس صلح پاریس تحت سرپرستی رئیس‌جمهور وودرو ویلسون تشکیل شد تا میثاق جامعه ملل را تهیه نماید. این میثاق در ۲۸ آوریل ۱۹۱۹ مورد تایید تمام اعضای کنفرانس صلح پاریس قرار گرفت و ۲۶ ماده اول آن جزء پیمان ورسای درآمد. این میثاق هدفهای بزرگ زیر را برای این سازمان جدید تعیین کرد:

۱- افزایش همکاریهای بین‌المللی و دست یافتن به صلح و امنیت بین‌المللی

۲- سپردن تعهد در مورد دست نیازیدن به جنگ

- ۳- مقرر داشتن روابط آشکار، عادلانه و شرافتمندانه میان ملتها
 - ۴- استقرار حقوق بین الملل بعنوان ضابطه عملی سلوک میان دولتها
 - ۵- رعایت عدالت و در نظر گرفتن تعهدات پیمان‌های منعقد بین ملتها بطور کامل و دقیق
- در کنفرانس صلح پاریس، به تحریک امریکا و بریتانیا طرحی پذیرفته شد که اهداف جامعه ملل بعنوان جزء لاینفک پیمان‌های صلح شناخته می‌شد. یک هفته پس از تصویب میثاق (به اتفاق آراء)، کمیته جامعه ملل اریک دراموند را بعنوان اولین دبیر کل این جامعه برگزید. از آنجائیکه میثاق جامعه ملل بخشی از پیمان ورسای بود، تولد رسمی سازمان برای هشت ماه دیگر به تاخیر افتاد تا اینکه پیمان در ۱۰ ژانویه ۱۹۲۰ تصویب و لازم الاجرا شد.
- نقش جامعه ملل این بود که بعنوان عاملی برای جلوگیری از جنگ و حل مسالمت آمیز مناقشات عمل کند. صلاحیت این سازمان در مورد مقابله با تهدیدات صلح از هر طرف اعلام شده بود و مقرر گردیده بود که داوری‌ها، فتواها و مصالحه‌های آن شامل تمام مناقشات شود.

ترکیب جامعه ملل

بند عضویت:

طبق ماده ۲ میثاق، هر کشور و هر دو مینیون و هر مستعمره‌ای که حکومتی آزاد داشت می‌توانست به عضویت جامعه ملل درآید. عبارت دیگر، علاوه بر کشورها موجودیت‌های دیگری نیز می‌توانستند به عضویت جامعه ملل در آیند.

اعضای جامعه ملل به دوگونه بودند:

الف- اعضای موسس

ب- اعضای جدید

۱- اعضای موسس

اعضای موسس که همانا متفقین و یاران آنها بودند بالغ بر ۳۲ کشور بودند. این کشورها با تصویب معاهده ورسای که میثاق جزء لاینفک آن بود، جامعه ملل را بنیاد نهادند. در خصوص اعضای موسس ذکر نکات زیر ضروری است:

- کلیه کشورهای امضاء کننده معاهده ورسای لزوماً عضو موسس جامعه نبودند. چنانکه آلمان و کشورهای مغلوب (اتریش، مجارستان، بلغارستان و ترکیه) با امضای معاهده ورسای به عضویت جامعه در نیامدند.
- برخی از کشورها علیرغم اینکه عضو موسس جامعه بوده و میثاق را امضا کرده بودند، ولی چون آنرا تصویب نکردند هرگز به عضویت جامعه در نیامدند مثل ایالات متحده امریکا.
- برخی دیگر با وجود اینکه نامشان در ضمیمه نامه ثبت شده بود، چون معاهده ورسای را با تاخیر به تصویب رساندند، عضویت آنها پس از تصویب معاهده رسمیت یافت مثل اکوادور (۱۹۳۴).
- در برخی موارد، تصویب معاهده ورسای شرط عضویت قرار نگرفت. چین با امضای معاهده سن ژرمن مورخ ۱۰ سپتامبر ۱۹۱۹ در مقام عضو موسس جامعه قرار گرفت.

۲- پذیرش اعضای جدید:

اعضای جدید در صورتی می‌توانستند به عضویت جامعه درآیند که $\frac{2}{3}$ اعضای مجمع به عضویت آنها رأی مثبت داده باشند و مجمع نیز تنها رکن صالح برای رسیدگی به پذیرش اعضای جدید بود.

از تاسیس جامعه ملل تا ۱۹۳۹ حدوداً ۲۰ کشور به عضویت جامعه درآمدند. لازم به یادآوری است که در سال ۱۹۳۴ جامعه ملل ۶۰ عضو داشت که این حداکثر تعداد عضوی بود که جامعه در خود جای داده بود.

بند ۲- خروج از جامعه ملل:

به موجب بند ۳ ماده یک میثاق «هر عضوی می‌تواند از جامعه خارج شود، مشروط بر اینکه دو سال قبل از آن، اراده‌ی خود را به جامعه اعلام کرده و ظرف این مدت تمام تعهدات بین‌المللی و هم چنین تعهدات مندرج در میثاق را انجام داده باشد».

از لحاظ حقوقی، یکی از شروط خروج از جامعه، پذیرش درخواست خروج توسط رکن صلاحیت دار جامعه یعنی مجمع بود ولی این قاعده هیچگاه مورد عملی نیافت و دولتها بدون تأیید مجمع از جامعه خارج می‌شدند که مجموعاً ۲۰ بار عمل خروج از جامعه صورت گرفت. لازم به ذکر است که بازگشت اعضای خارج شده به جامعه نیاز به پذیرش مجدد آنها و رعایت تشریفات مربوط به آنها نداشت و دولتها می‌توانستند چنانکه از خروج خود پشیمان شوند مجدداً به جامعه باز گردند همانگونه که کاستاریکا، اسپانیا و فرانسه باز گشتند. البته خروج از جامعه به معنای خروج از نهادهای بین‌المللی که با جامعه ملل همکاری داشتند نبود.

بند ۳- اخراج از جامعه ملل

اخراج از جامعه فقط یکبار و آن هم در مورد اتحاد جماهیر شوروی صورت گرفت. این کشور بعثت تجاوز به کشور فنلاند در ۳۰ نوامبر ۱۹۳۹ از جامعه اخراج شد. در مورد اخراج این کشور ۲ نکته قابل ذکر است اول اینکه این اقدام طبق مقررات ماده ۱۶ بند ۳ صورت نپذیرفت.

نکته: طبق ماده (۳) ۱۶ میثاق جامعه ملل «هر عضوی را که محکوم به نقض مقررات بین‌المللی مندرج در میثاق شده باشد، می‌توان از جامعه اخراج نمود. این اخراج باید به تصویب دیگر اعضای جامعه که در شورای اجرائی نماینده دارند، برسد» دوم اینکه این اقدام فقط در مورد شوروی صورت گرفت و شورای جامعه ملل در مورد تجاوزات دیگر مثل تجاوز ایتالیا به اسیوپ در سال ۱۹۳۵ سکوت کرد.

ارکان جامعه ملل

جامعه ملل از سه رکن مجمع، شورا و دبیرخانه تشکیل شد.

۱- مجمع :

مجمع رکن مرکزی جامعه بود که از کلیه کشورهای امضا کننده معاهده ورسای، کشورهای بی طرف در جنگ اول که در میثاق از آنها بعنوان کشورهای دعوت شده به الحاق جامعه ملل یاد شده بود و بالاخره هر کشور خود مختار، تحت الحمايه یا مستعمره که حکومتی آزاد داشتند، تشکیل می‌شد. شرایط عضویت برای کلیه کشورها، دومینیون‌ها مستعمراتی که بتوانند دوسوم آراء مجمع را بیاورند وجود داشت. شش کشور عربستان، یمن، عمان، نپال، منچکو و امریکا هیچگاه تقاضای عضویت نکردند. بر طبق اصل برابری کشورها هر عضو دارای حداکثر ۳ نماینده و مجموعاً یک رأی در مجمع بود. مجمع دارای دو نوع اجلاس بود: اجلاس‌های عادی و اجلاس‌های فوق العاده.

اجلاس‌های عادی مجمع معمولاً در نخستین و یا دومین دوشنبه سپتامبر هر سال و غالباً یک ماه بطول می‌انجامید.

- مجمع فقط ۵ بار اجلاس فوق العاده تشکیل داد.

- مقر اجلاس‌های عادی و فوق العاده مجمع در ژنو بود.

وظایف مجمع وسیع بود و زمینه‌های انتخاباتی، مشورتی و اصلاح قوانین را در بر می‌گرفت.

مجمع عمدتاً نقش یک ارگان مشورتی داشت و می‌توانست نه تنها در مورد مسائل جاری بلکه در مورد قضایای مهم سیاسی تصمیمات تعهدآور بگیرد.

تصمیمات متخذه مستلزم توافق تمام اعضای حاضر در جلسه بود و همواره بر اتفاق آراء تأکید داشت.

اختیارات مجمع را می‌توان با مقایسه با اختیارات شورا به سه دسته تقسیم کرد:

۱- اختیارات مشترک مجمع و شورا

- حفظ صلح و امنیت بین‌المللی

- درخواست نظر مشورتی از دیوان دائمی بین‌المللی دادگستری